

DOCTRINE ECONOMICE

Desuetudinea teoriei economice marxiste

Gavril HORJA

Abstract

The economic theory developed by Marx by the middle of the 19th century, completed with the aberrations of Lenin and Stalin, has lost any sense in our days, remaining a simple utopia. Marx's thesis, particularly the one about surplus value has become obsolete. Essentially, what Marx called surplus value is nothing else but value-added in the real economy. Despite the fact that Marx and his disciple expected the fall of capitalism, this system, based on private property, not only has not disappeared, but has largely extended all over the world, some of his elements penetrating with good results even in the China.

Keywords: *failure of Marxism.*

JEL classification: B14

Prăbușirea lamentabilă a sistemului economic de sorginte comunistă, în anii 1989-1991, atât în țările din Sud-Estul Europei, cât și în fosta URSS, a spulberat pentru totdeauna falsa concepție a unor nostalgici ai epocii respective, cum că teoria marxistă ar fi fost corectă, dar greșit aplicată în practică. În acest sens, Paul Samuelson, laureat al Premiului Nobel, afirma că: „Dacă un economist declară că aceasta (adică ideea) este exactă în teorie, dar nu în practică, el ar trebui să spună, în realitate, că aceasta este inexactă în teorie, deoarece, altfel, el enunță o absurditate”. Iar Anghel Rugină scria că de fapt

nici o problemă nu se poate rezolva satisfăcător în practică, dacă nu s-a rezolvat, mai întâi, în teorie. Deci, teoria economică marxistă a fost și este greșită din start, ea neducând nicăieri în lume la rezultate practice benefice pentru țările în care s-a încercat aplicarea ei în practică.

Elaborată eclectic la mijlocul secolului al XIX-lea, de către Karl Marx și Friederich Engels, plecând de la socialismul utopic (R. Owen, Ch. Fourier, Saint-Simon) și preluând unele teze ale economiei clasice engleze (A. Smith, D. Ricardo) și ale filozofiei clasice germane (Fr. Hegel, L. Feurbach), doctrina mar-

xistă a pretins că a transformat utopia în știință, creând așa-zisul “socialism științific”. Cu toate adaptările, și ele greșite, ale lui Lenin (în primul rând, teza sa – contrară și lui Marx – privind posibilitatea victoriei socialismului într-o țară înapoiată, semifeudală, ca Rusia țaristă), nemaivorbind de stupiditățile lui Stalin (teza ascuțirii luptei de clasă, colectivizarea forțată a agriculturii, dezvoltarea industriei grele în defavoarea celei ușoare ș.a.), doctrina marxistă, ce ne-a intoxicat și pe noi, românii, vreme de peste 40 de ani, a rămas o utopie deșartă ce nu și-a găsit nicicând și nicăieri pe Glob o aplicabilitate benefică. Căci ceea ce s-a realizat în fostul imperiu sovietic și în țările satelite acestuia a fost o construcție economico-socială artificială, un recul tragic al istoriei secolului XX, marcat nu numai de cele două conflagrații mondiale, dar și de două genocide fără precedent în istoria omenirii. Este vorba de *Holocaustul nazist* inspirat din cartea lui Hitler, *Mein Kampf*, bazată pe ura/lupta de rasă (în care au fost uciși circa 6 milioane de evrei și alți oameni nevinovați) și de *Gulagul sovietic* inspirat din cartea lui Marx, *Das Kapital*, precum și din scrierile lui Lenin și Stalin bazate pe ura/lupta de clasă (unde au fost exterminați circa 20 de milioane de oameni pentru delict de conștiință, nemaiuând în calcul sutele de mii de deținuți politici morți în lagărele din România și din celelalte țări foste comuniste).

După cum se știe, Karl Marx, în *Capitalul* său, al cărui prim volum a apărut în 1867, a absolutizat factorul de producție - muncă, neglijând rolul capitalului, al naturii și al întreprinzătorului în procesul de producție. După Marx, tot ceea ce se produce într-o economie s-ar datora, strict, doar muncii. Or, numai munca singură,

fără capital și alți factori, nu poate produce nimic, căci *ex nihilo – nihil*, cum spuneau latinii. Deși, cu 200 de ani înainte de Marx, William Petty (1623-1687) arăta că dacă munca este *tatăl avuției*, natura (care ulterior a devenit capitalul) este *mama avuției*.

Sprrijinit pe false aserțiuni, Marx a considerat profitul/beneficiul întreprinzătorului – mobilul progresului economico-social – ca pe un furt al posesorilor de capital, denumindu-l *plusvaloare* și considerând că s-ar datora în exclusivitate muncii. Prin această “explicație”, Marx a vrut să “demonstreze” și să “justifice” lupta de clasă și desființarea proprietății private.

Ca cel mai înverșunat dușman al proprietății private, Marx considera că aceasta este cauza tuturor relelor din societatea umană. De aceea, el a militat toată viața sa pentru desființarea proprietății private. Or, simțul proprietății private își are originile în însăși natura ființei umane, care întotdeauna a manifestat și manifestă tendința de a poseda ceva, respectiv bunuri, pe care să le utilizeze în folosul său.

În analizele sale, Marx a operat cu un capitalism pur ce ar urma să se prăbușească. După el, societatea capitalistă era redusă la lupta dintre muncă și capital, respectiv la lupta de clasă, considerată “motor al istoriei” – viziune simplistă, reduționistă, ce nu concordă nici cu realitățile din timpul său și cu atât mai mult cu complexitatea societății actuale din țările occidentale, în care predomină nu *gulerele albastre* ci *gulerele albe*. Tezele lui Marx și, îndeosebi, teoria sa, a plusvalorii, precum și teoria leninistă a revoluției proletare au reprezentat școala economică marxist-leninistă, devenită oficială în România și în toate țările fostului

lagăr socialisto-comunist, școală având un profund caracter de clasă proletară și de partid unic comunist. Astfel că teoria economică marxist-leninistă a făcut cea mai deșănțată apologie a sistemului comunist, denigrând cu asiduitate și cu false argumente sistemul capitalist, considerat muribund și putred, sortit, după marxiști, pieirii sale inevitabile.

Dedublarea muncii, de către Marx, în (1) *muncă concretă*, creatoare de valori de întrebuințare, respectiv de bunuri economice, și (2) *muncă abstractă*, creatoare de valoare, este o speculație intelectuală, ușor de digerat, dar care în realitate nu se prezintă așa, deoarece orice muncă/activitate economică se concretizează, în funcție de loc, de timp, de profesie, creând anumite bunuri sau servicii.

La fel stau lucrurile și cu împărțirea zilei de muncă a salariatului în *timp de muncă necesar*, în care se reproduce – după Marx – valoarea forței de muncă, și în *timp de supramuncă*, în care s-ar crea plusvaloarea, delimitare care nu reprezintă altceva decât un exercițiu mental menit să “explice” – după Marx – producerea așa-zisei plusvalori relative sau absolute.

Aceluiași scop i-a servit lui Marx și împărțirea *sui generis* a capitalului în *capital constant* (reprezentat de mijloacele de producție) și *capital variabil* (constând în forța de muncă), făcută în vol. I al ‘Capitalului’. Pentru ca în vol. II al ‘Capitalului’, revenind cu picioarele pe pământ, să vorbească conform realității economice, de capital fix și capital circulant, așa cum se prezintă orice capital productiv.

Metodele utilizate de Marx par, la prima vedere, logice și ușor de înțeles, însă ele au fost inventate cu scopul de a “explica” așa-zisul mecanism al exploatării capitaliste, în care Marx a excelat.

În ceea ce privește procesul pauperizării celor ce muncesc în capitalism, susținut de Marx, dacă am da crezare tezelor sale cu privire la pauperizarea absolută, ar fi trebuit ca până astăzi toți cei ce au lucrat și lucrează în capitalism să fi dispărut fizic de inaniție.

Teoria valorii-muncă a școlii clasice, fundamentată de Adam Smith și dusă la extrem de Karl Marx, conform căreia valoarea este munca materializată în marfă, iar prețul este expresia bănească a valorii, nu mai stă azi în picioare, căzând în totală desuetudine în fața teoriei școlii neoclasică/marginaliste din ultima treime a secolului al XIX-lea. Căci pe baza teoriei marxiste a valorii-muncă nu se poate explica de ce valoarea unui pahar cu apă în Sahara este mai mare decât a acelui pahar cu apă la un izvor din Alpi sau Carpați și nici de ce diamantul este mai scump decât cărbunele. Răspunsurile la aceste întrebări le-a dat însă școala neoclasică/marginalistă (A. Marshall, K. Menger, L. Walras). Prin teoria valorii-utilității finale/marginale, școala neoclasică a dărâmat astfel încă de la finele secolului al XIX-lea teoria valorii-muncă.

În întreaga sa analiză critică a capitalismului, K. Marx nu a prevăzut cum va arăta societatea comunistă/postcapitalistă – visată de el – ci doar, în mod utopic, că va fi o societate fără clase, iar despre cum va fi ea organizată și condusă, el nu a suflat nici un cuvânt.

După cum scria regretatul economist Vasile Pilat: “Nici Marx și nici marxiștii care i-au urmat nu au elaborat (și nici nu puteau să elaboreze), pe baze rațional-științifice, proiectul noii societăți ce urma să fie «construită», neexplicând cum ar urma să funcționeze economia socialistă. ... Marx nu a transformat socialismul din utopie în știință, căci el nu a elaborat “te-

oria științifică a socialismului, ci numai o teorie a socializării progresive a vieții economice” (Pilat, 1991).

Preconizata repartiție după muncă și apoi după nevoi și pretinsa dispariție în comunism a relațiilor marfaro-bănești n-au fost, în fond, decât slogane politice, mai bine spus, basme de adormit copiii.

Însă toate aceste teze utopice erau predate de la catedre universitare, în timpul regimului comunist, drept adevăruri de necontestat. Dovada utopiei experimentului marxisto-leninisto-stalinist din fosta U.R.S.S. și din țările europene sate-lite acesteia a fost implozia sistemului comunist din anii 1989-1991 – sistem creat artificial contrar legităților economico-sociale. De aceea comunismul european s-a prăbușit ca un colos cu picioare de lut – soartă ce o va avea și pe alte continente unde regimurile comuniste mai persistă. Căci, “ceea ce s-a numit «societate socialistă» nu a fost, după cum scria Vasile Pilat, decât o anomalie în complexul proces istoric al progresului societății omenești, o deviere ca multe altele de la magistrala progresului” (Pilat, 1991).

Economiștii mai vechi și mai noi care n-au împărtășit tezele marxist-leniniste, devenite dogme de neclintit (ca litere de Evanghelie), erau catalogați drept economiști vulgari. Orice teorie care nu accepta marxismul era respinsă “*de plano*”, doctrina marxistă fiind considerată în lumea comunistă că ar deține adevărul absolut și imuabil, valabil pentru toate timpurile și locurile.

Analizând în mod științific, rațional și nu emoțional, pasional, cum au procedat Marx și Lenin, sistemul capitalist contemporan, economiștii moderni (mulți laureați ai premiului Nobel) nu mai iau în considerare nici teoria marxistă a valorii

muncă și nici teoria plusvalorii și, în genere, nici teza marxistă a exploatării muncii salariate, elaborate de K. Marx în condițiile societății vest-europene de acum 150 de ani, deoarece aceste teorii nu mai rezistă realităților secolelor XX și XXI.

Situația economico-socială actuală din țările capitaliste dezvoltate infirmă categoric teza marxistă a exploatării muncii salariate, deoarece lucrătorilor le revine salariul ca preț al muncii prestate, deținătorilor de capital le revine profitul/dobânda, iar posesorilor de factori naturali – rentă; astfel că roadele producției revin, de drept și de fapt, tuturor posesorilor de factori de producție, lucru arătat, încă înaintea lui Marx, de către economistul francez Jean-Baptiste Say (1767-1832). Căci despre ce exploatare a muncii poate fi vorba azi, oriunde pe glob unde există și funcționează o economie modernă de tip capitalist cu o productivitate de cel puțin 10 ori mai mare decât era în fostele țări comuniste și unde protecția socială asigură un trai decent tuturor categoriilor sociale defavorizate, astfel că standardul de viață din sistemul capitalist occidental este de invidiat pentru cei care au supraviețuit în lagărul comunist.

Este adevărat că și în capitalism există unele inechități economico-sociale, dar, după cum spunea Winston Churchill, “*capitalismul împarte inegal bogăția, pe când, comunismul împarte în mod egal sărăcia*”. Însă inechitățile capitalismului contemporan sunt corectate în orice stat capitalist prin asistență socială și redistribuirea veniturilor.

Ceea ce rămâne adevărat din “Capitalul” lui Marx este faptul că el a analizat capitalismul din timpul său, bazat pe acumularea primitivă. Ducând până la extrem teoria valorii-muncă, a lui Adam

Smith, la care a adăugat teoria plusvalorii – considerată de Lenin drept piatra unghiulară a doctrinei economice marxiste – Marx, cu toate greșelile și exagerările sale, rămâne în istoria științelor umaniste ca un economist important, dar *limitat* la realitățile vremurilor în care a trăit.

Dacă teoria economică marxistă putea fi considerată valabilă pentru vremea lui, în condițiile noii revoluții tehnologice, ale economiei informaționale și ale noilor structuri sociale contemporane, teoria valorii-muncă și teoria plusvalorii și-au pierdut valabilitatea, căzând în totală desuetudine.

Căci în fond, ceea ce Marx a denumit *plusvaloare* nu este altceva decât *valoarea adăugată* (nou creată) în economia reală, exprimată la nivel național prin PIB sau PNB – indicatori sintetici ai rezultatelor macroeconomice, de care depinde nivelul de bunăstare al oricărei națiuni. Dar, cu toate că tezele și ideile marxiste și-au pierdut azi valabilitatea, căci nici Marx n-a fost infailibil, “analiza lui Marx va rămâne cea mai gravă, cea mai pătrunzătoare examinare a sistemului capitalist făcută vreodată”, așa cum a remarcat R.L. Heilbroner.

În prezent, țările capitaliste dezvoltate de pe toate meridianele și paralele globului demonstrează, fără putință de tăgadă, faptul că sistemul capitalismului democratic – cu toate minusurile sale – este capabil să asigure democrația, libertățile umane și standardele cele mai ridicate de viață.

După cum scrie economistul american Robert L. Heilbroner, “Anglia, care pentru Marx și Engels fusese prototipul capitalismului brutal și exploator, a fost, în perioada postbelică, prima țară din lume care a elaborat planuri naționale în domeniul ocrotirii sănătății, al protecției

sociale de la naștere până la moarte, al asigurării de locuințe ieftine ș.a. Suedia, care, pe vremea când scria Marx, înfățișa un tablou cel puțin la fel de crud și de agresiv ca și Anglia, este astăzi, probabil, cea mai democratică țară din lume atât în ceea ce privește viața politică, cât și politica economică, iar Norvegia – una dintre cele mai egalitate națiuni din lume” (Heilbroner, 1994, p.180).

Realitățile lumii contemporane ne arată deci, în mod elocvent, că sistemul capitalist actual contracarează “legile marxiste ale mișcării capitalismului”, printr-un program de redistribuire a veniturilor.

Capitalismul condamnat la moarte de către Marx și discipolii săi a subzistat și subzistă pentru că și-a dovedit eficacitatea, fiind, cum scrie economistul francez Michel Didier, “suficient de stimulatив pentru a incita pe oricine să-și încerce șansa, să creeze, să inoveze. Reușita individuală nu lezează pe alții, dimpotrivă. Creatorul de întreprindere care reușește aduce colectivității locuri de muncă, impozite, cotizații sociale, investiții. Într-o anumită măsură, sistemul capitalist asigură concordanța interesului individual cu interesul general, ceea ce constituie cea mai bună garanție a dinamismului fiecăruia în parte” (Didier, 1994, p.250).

Situația economiei capitaliste de astăzi infirmă în mod absolut tezele marxist-leniniste cu privire la dispariția capitalismului și scoate în evidență considerabila viabilitate și putere de adaptare a sistemului capitalist la noile condiții și provocări ale secolului al XXI-lea.

Prorocirea lui Marx privind desființarea proprietății private și pieirea inevitabilă a capitalismului, făcută de acesta împreună cu Engels, în “*Manifestul Partidului Comunist*” din 1848, al cărei ultim

ceas ar fi sunat odată cu pretinsa revoluție leninistă din Rusia (1917), a dat greș.

‘Capitalul’ lui Marx s-a vrut a fi – după vorba lui Robert L. Heilbroner – “*Cartea judecării de apoi a capitalismului*” (Heilbroner, 1994), însă, conform realității, capitalismul nu numai că nu a murit, iar marxștii să-i fi cântat prohodul, dar acest sistem, după criza din 1929-1933, s-a revigorat puternic și s-a extins pe întregul mapamond; elemente ale capitalismului pătrunzând, cu efecte benefice, până și în China comunistă.

După cum relatează economistul austriac J.H. Schumpeter (1883-1950), “capitalismul prin natura sa este un sistem evolutiv, în transformare permanentă, iar impulsul fundamental care pune și menține în mișcare mașinăria capitalistă este dat de noile obiective de consum, noile me-

tode de producție și transport, noile piețe, noile tipuri de organizare industrială – toate create de inițiativa capitalistă” (Schumpeter, 1942).

Trăsătura fundamentală a capitalismului este – după Schumpeter – “Distrușterea Creatoare” care “revoluționează neconținut și din interior structura economică, distrugând continuu elementele îmbătrânite și creând continuu elemente noi.” Așa se explică viabilitatea și continuitatea sistemului capitalist la scară mondială.

Prin urmare, putem afirma că sistemul capitalist, condamnat la moarte de către Marx și discipolii săi, este astăzi elementul de bază al globalizării economiei. Căci, după cum s-a constatat în secolul al XX-lea, acest sistem a înregistrat cele mai bune performanțe din istoria omenirii.

Bibliografie

Didier, Michel, ‘Economia. Regulile jocului’, București, Editura Humanitas, 1994.
Heilbroner, Robert L., ‘Filozofii lucrurilor pământești’, Editura București, Humanitas, 1994.

Pilat, Vasile, *Tipul “socialist” de economie – o anomalie ce trebuie depășită*, ‘Oeconomica’, nr.1, 1991.
Schumpeter, Joseph, ‘Capitalism, Socialism and Democracy’, New York, Harper and Row, 1942.